

PhDr. Pavel VEČEŘA, PhD.

1988–1993 absolvoval FF MU Brno, obor historie-etnografie, 1997–2001 postgraduální doktorské studium na katedře sociologie FSS MU Brno. Od 2002 je odborným asistentem na katedře mediálních studií a žurnalistiky FSS MU Brno, na níž přednáší dějiny médií. Specializuje se tematiku politických stran a médií v období první republiky a na protektorátní žurnalistiku.

Pavel VEČEŘA

28. říjen a Lidové noviny

V dějinách každého národa se nacházejí zlomové okamžiky, které nadlouho rozhodnou o tom, jakým směrem se vydá. Takovým zlomovým okamžikem par excellence v moderních dějinách českého národa byl nepochybně 28. říjen 1918, kdy vznikl nezávislý československý stát, bezprostřední vývojový předchůdce dnešní České republiky.

Reflexe výročí této události, již nelze chápat jinak než v kontextu vzniku samostatného československého státu, prošla za více než osmdesát let mnohou proměnou závislou na změnách politického a socioekonomického uspořádání země. Připomínat si toto výročí jako svátek bylo v minulosti namnoze potlačováno, ať už z vůle cizích nacistických okupantů nebo domácích komunistických satrapů, případně bylo překrýváno jako tzv. Den znárodnění (1945) či federalizace ČSSR (1968). Ale i v dobách, kdy 28. říjen představoval oficiální upomínku vzniku československého státu a masová média si jej připomínala s větší či menší intenzitou, se obraz události, jež proběhly onoho významného dne, měnil.

Cílem tohoto příspěvku je pohlédnout na 28. říjen optikou úvodníků Lidových novin v období let 1919 – 1999¹ a porovnat některé aspekty tvořící zá-

¹ Jedná se o úvodníky Lidových novin v období let 1919 – 1999. Konkrétně jsou analyzovány úvodníky ze 28. října ranního vydání listu v letech 1919 – 1939, úvodníky ranního vydání Svobodných novin 1945 – 1947, úvodníky Lidových novin 1948 – 1949. V letech 1940 – 1944 a 1950 – 1951 se úvodníky listu z 28. října buď vůbec tomuto výročí nevěnovaly nebo jej prezentovaly pouze jako tzv. Den znárodnění. Po listopadu 1989, kdy již 28. říjen byl státním svátkem, noviny v tento den nevycházely, a bylo tudíž nutno analyzovat úvodníky vycházející v předvečer výročí, tedy 27. října, v jednom případě daném speciálním kalendářem toho roku se jedná o analýzu ze 29. října. Poslední úvodník věnovaný výročí 28. října vyšel v Lidových novinách v r. 1999, poté jsou jeho úvodníky (editoriály) věnované již pouze aktuálním událostem. Vzhledem k tomu, že ne každého roku byly Lidové noviny ve vytyčeném zkoumaném časovém období obdařeny úvodníkem, byly konkrétně analyzovány tyto úvodníkové texty: Jaroslav Stránský: Rok na svém (1919), Karel Engliš: Třilétí státu (1921), Arnošt Heinrich: Sváteční (1922), Karel Čapek: Kytka (1923), Ferdinand Peroutka: Jde to (1924), František Kaláč: Československý soumrak? (1925), Jaroslav Stránský: Opošití blahopřání (1926), Jaroslav Stránský: Touha po touze (1927), 28. X. 1918 (1928), Jaroslav Kallab: Národní svátek (1930), Karel Engliš: Narozenniny státu (1931), Karel Čapek: Byla to revoluce? (1932), Eduard Bass: Záře v mracích (1934), Karel Čapek: Do dvacátého roku (1937), Slavnost v slzách (1938), tk: Čechové a Moravané (1939), Ferdinand Peroutka: Dík minulosti (1945), Ferdinand Peroutka: Čím je nám 28. říjen 1918 (1947), Jan Drda (1948), Jan Drda: Kdo dělá dějiny (1949), Jiří Hanák: Úbytě (1992), Jiří Franěk: 28. říjen (1993), Dušan Třeštík: Hrátky se svátky (1994), Peter Schutz: 28. říjen a Slovensko (1995), Jefim Fištejn: Den osvobození (1996), Pavel Šafr: K čertu s bílou náladou (1997), Martin Schmarcz: Je co slavit? (1999).

kladní konstrukční komponenty mediálního obrazu této události. Prezentace 28. října nabývala na stránkách Lidových novin v různých časových vrstvách uplynulých osmdesáti let poněkud odlišných podob, tu bylo akcentováno spíše hledisko národní či sociální, tu občanské a liberální. Proměnou však neprocházel jenom pohled na smysl tohoto výročí, na podstatu oněch dějů, ale do určité míry také na takové prvky, jako např. kdo byl iniciátorem, organizátorem a nositelem převratu z 28. října. Otázky vyvolávala také jeho forma, způsob, jímž se ustavila nastupující mocenská báze nového státu.

Vycházej z těchto skutečností, položil jsem si následující otázky: 1. Komu byla v úvodnicích Lidových novin připisována role zakladatele a nositele v kontextu vzniku čs. státu v souvislosti s výročím 28. října? 2. Kdy se odehrál moment zvratu vedoucí k vyhlášení čs. státu v souvislosti s 28. říjnem? 3. Jakou formou proběhlo vyhlášení čs. státu v souvislosti s 28. říjnem? 4. Co bylo podstatou vyhlášení čs. státu v souvislosti s 28. říjnem a jaké hodnoty toto výročí reprezentuje?

Jakkoliv nejsou úvodníky žádných novin vhodným prostorem výkladu dějinných událostí, z povahy historického výročí, vytvářejí jejich autoři verzi události, která je hlavně výpovědí o nich samotných, o době, v níž se jejich úvodníkové texty rodily, nikoliv o události samotné. Právě to je však cílem tohoto příspěvku – pokusit se postihnout proměny mediální konstrukce 28. října.

Podíváme-li se pozorněji na otázku, kdo byl hybnou silou události 28. října, dostaneme na stránkách Lidových novin v průběhu oněch sledovaných osmi desetiletí namnoze značně odlišné odpovědi.

V úvodnicích listu se lze jednak setkat s kolektivním původcem události, který v prvních letech po r. 1918 nemusel být ani nijak explicitně označen. „Podařilo se nám to,“ napsal Karel Engliš v úvodníku z 28. října 1921 nazvaném Třilétí státu.² Oním nevyjasněným „my“ mohla být skupina vůdců převratu, skupina aktivních účastníků, mohl jím být dav v ulicích, ale stále zřetelněji v průběhu odstupu od samotných událostí onoho významného dne jím byl celý národ. Byl to sice „národ počtem malý“, „pokořený“, avšak národ obdařený vírou, odhodláním, ideály. „Víra pokořeného národa odedávna slítá s nadějami ponížených lidí ve výhni prudké touhy po spravedlnosti, přemáhala přítomnost a přibližovala budoucnost.“³ Tento národ však nesdružoval jen

2 Engliš, K.: Třilétí státu. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 541, 28/10, s. 1.

3 Stránský, J.: Touha po touze. *Lidové noviny* 35, 1927, č. 545, 28/10, s. 1.

všechny jeho příslušníky, nýbrž byl národem nadčasovým, aspoň v moderním kontextu. Karel Čapek napsal v úvodníku Do dvacátého roku v roce 1937: „Nemýlíme se, byly to ideály našeho dvacátého osmého října, byly to ideály našich legií; byly to ideály našich otců i našich buditelů. Není to jenom kontinuita devatenácti let, nýbrž kontinuita více než stoletá.“⁴

V Lidových novinách drdovského období (1948 – 1952) byl ovšem tím kolektivním původcem 28. října už nikoliv národ, nýbrž lid. Na rozdíl od čapkovského pojetí národa postupujícího staletími, se jednalo o lid, jenž se spíše podobal davu, souběžně to ovšem byl lid inspirovaný, inspirovaný ničím menším než „zápalnou revoluční myšlenkou“, říjnovou revolucí v Rusku. Jan Drda 28. října 1948 napsal: „Lid, jehož jemný sluch nemohl přeslechnout signál historie, se vyvalil do ulic, lid ve svém masovém náporu republiku provolal a uvedl ve skutek. Říjnová revoluce, která otrásla v čepech celým světem, inspirovala československý lid.“⁵ O rok později při téže příležitosti v textu s příznačným názvem Kdo dělá dějiny v podání téhož autora se „náš lid rozpráhl, aby do byl svého národního státu a dal mu výraz ve svobodném státě.“⁶ Jednou se lid v drdovské optice podobal spíše lidu-řece, která se vyvalila, podruhé lidu-obru, jemuž stačilo pouze rozpráhnout se.

Kdybychom hledali konkrétní původce události 28. října, našli bychom ve zkoumaných úvodnicích Lidových novin první republiky zdůrazněn především zakladatelský počín Tomáše G. Masaryka a Edvarda Beneše představujících zahraniční odboj, neznamená to ovšem, že by byl popírán podíl tzv. mužů 28. října, symbolických reprezentantů domácího odboje, kteří samotný převrat v Praze onoho dne organizovali. Ovšem „skutečným tvůrcem tohoto státu“ byl vždy prezentován jedině T. G. Masaryk.⁷

Úlohu tzv. mužů 28. října ovšem ostře popíraly Lidové noviny drdovské éry z doby československého stalinismu. „To jen komicky samolibí ‚mužové 28. října‘ se mohli pošetile domnívat, že revoluční převrat způsobili svým pobíháním od místodržitele do Representačního domu a naopak.“⁸ J. Drdovi byli organizátoři převratu v Praze pouze „podařenými revolucionáři“, „českými

4 Čapek, K.: Do dvacátého roku. *Lidové noviny* 45, 1937, č. 543, 28/10, s. 1.

5 Drda, J. *Lidové noviny* 56, 1948, č. 253, 28/10, s. 1.

6 Drda, J.: Kdo dělá dějiny. *Lidové noviny* 57, 1949, č. 253, 28/10, s. 1.

7 Viz Engliš, K.: Narozneniny státu. *Lidové noviny* 39, 1931, č. 540, 28/10, s. 1.

8 O rok později při téže příležitosti J. Drda napsal: „Patřilo u nás už k pravidelnostem politického života za první republiky, že se čas od času, zpravidla vždy v dnech blízko výročí, začali mezi sebou přit tak zvaní ‚mužové 28. října‘, kdo z nich je vlastně nejpřednějším osvoboditelem, kdo na sebe může nejpřesvědčivěji strhnout autorství převratu, zda ti, kteří se ve dvanáct hodin, kdy lid už bouřil a jásal na ulicích, šli zeptat v čtyřčlenné delegaci na c.k. místodržitelství, nemá-li

měšťáckými politiky“ či „falešnými tvůrci dějin“.

Jestliže drdovské Lidové noviny význam organizátorů převzetí moci odmítaly až karikaturním způsobem, o podílu davu, oněch zástupů v ulicích a na náměstích, se zase nic nedozvíme ze zvoleného vzorku v Lidových novinách polistopadových. Podíl kolektivních nositelů dějinných změn zde nebyl zmíněn, ale do nenávratna historické nepaměti odešli i tzv. mužové 28. října. S odstupem osmi desetiletí jako jediný původce československé státnosti realizované 28. října 1918 zůstal T. G. Masaryk, ve zjednodušené úvodnickové rovině prezentovaný v podobě ikony založeného moderního státu.

*

Mohlo by se zdát, že odpověď na otázku po tom, kdy se 28. říjen – tedy vznik československého státu – odehrál, bude až nejspíše jednoduchá – přece 28. října! Ke zpochybnění tohoto základního časového údaje ostatně došlo pouze v Lidových novinách stalinistické éry let 1948–1952, kdy list prezentoval 28. říjen spíše jen jako dokončení 14. října 1918, kdy se na území českých zemí uskutečnila generální stávka vedená socialistickými stranami. Sama generální stávka byla pak v stalinistickém pojetí zase jen ozvukem oné „inspirativní revoluční myšlenky“, říjnové revoluce v Rusku z r. 1917. „Urvalo to právě jeden rok, než se ovzduší v Čechách naplno elektrisovalo, a než nastal spontánní lidový výboj, jenž 14. října panstvím monarchie v českých zemích otrásl, a o čtrnáct dní později je docela rozvalil.“⁹ O podíl na převratu se v Drdově interpretaci musel 28. říjen podělit se 14. říjnem, a protože 28. říjen byl dlouholetému redaktorovi Lidových novin s komunistickými sympatiemi jen datem, které se mohlo stát dnem skutečné revoluce, avšak nestalo, *via facti* ustupoval 28. říjen před datem generální stávky, tedy 14. říjnem.

*

Nemalou roli hrálo v interpretaci událostí 28. října hodnocení způsobu převzetí moci, nenásilné, slavnostně průvodové formy vzniku samostatného Československa, jež namnoze souviselo s problematou otázkou míry revoluce 28. října, s otázkou, zda se jednalo spíše o předání moci či o převrat nebo revoluci.

pan místopředseda Coudenhove nějaké zprávy o pádu rakouské říše, či ti, kdo dopoledne přebírali Obilní ústav; zda ten, kdo nejdříve chvátal do Representačního domu, či spíše ten, kdo byl první na Václavském. Svůj podíl osvoboditelství pro sebe reklamovali i mužové tak zvaného „švýcarského poselstva“, kam vystrnadil Rašín Kramáře, Stříbrný Klofáče a Soukup Habrmana, a mezi nimiž jako „odborník“ byl i doktor Preiss ze Živnobanky.“ In: tamtéž.

9 Drda, J. *Lidové noviny* 56, 1948, č. 253, 28/10, s. 1.

Lidové noviny éry první republiky vyslovovaly ve svých úvodnicích nejenom souhlas, nýbrž i obdiv s pokojným převzetím moci, souběžně ovšem neodmítaly jeho spontánnost reprezentovanou davem v ulicích Prahy i jiných českých měst. „Osmadvacátý říjen nebyl dílem rozpočtu (...),“¹⁰ napsal Jaroslav Stránský již v roce 1919. Samotný 28. říjen, dovršení zápasu za samostatnost a politickou svobodu Čechů, se i přes určitou heroizaci jevil jako relativně snadný. Schopnost převzít moc organizovaným a pokojným způsobem bylo prezentováno jako civilizované, jako projev národní vyspělosti. K. Čapek v úvodníku z r. 1937 vysoce hodnotil také kontinuitu s předchozím vývojem. „Říkáme si někdy, a ne neprávem, ostrov klidu a pořádku; ale s hrdostí ještě větší můžeme o sobě říci, že jsme od svého počátku zemí kontinuity. ‚Všechny zákony zůstávají v platnosti‘, to byl první zákon československý, vydaný v den převratu.“¹¹

Nejobsáhleji a nejhlouběji se charakterem 28. října zabíral právě K. Čapek v úvodníku nazvaném *Byla to revoluce?*, který vyšel v r. 1932. K. Čapek jej sice označil za „pouhý“ politický převrat, souběžně ovšem zdůraznil prvky jeho revolučnosti, přičemž je hledal spíše v atmosféře onoho dne. „Nechci upřít nic památnému říjnovému dnu roku 18;“ začal svůj drobnokresebný úvodník, „nemíním jej prohlásit za pouhou procházku po Václavském náměstí. Byl to převrat, (...). Byl to dokonce řádný a historický převrat, ale byla to také revoluce? Slovo revoluce má pro nás jiný odstín než slovo převrat. Převrat je politický; revoluce zasáhá jaksi hlouběji do života. Převrat je změna režimu; revoluce je změna života, hodnot a vztahů. Převrat je nejpatrnější nahoře, u představitelů moci; revoluci je nejvíce cítit v lidu. Byl převrat 28. října také revolucí? Byl ale jen drobátko a jen přechodně. Byly některé zevní známky, že lid neprožívá jenom převrat; bylo tu slabé a opojivé vanutí revoluční. Z ničeho nic si lidé začali říkat ‚občane‘; najednou nebylo pánů. V tisíce drobných úkazech vypukla egalita a lidé prožívali tuto demokratickou rovnost s osvobozující radostí a důvěrou. V jedné malostranské uličce se večer dohodly všechny služtičky, že už nebudou říkat rukulíbám ani milostpaní nýbrž jenom dobrý den, paní. Nikdo se neurazil, oslovil-li jej na ulici neznámý člověk, nikomu nevadily rozpaky dát se do hovoru s kýmkoliv; bylo to ve vzduchu, byla to atmosféra bratrství. Svobodu jsme cítili přímo fyzicky, nesli jsme jinak hlavu a jinak jsme si vyšlapovali; každému narostlo sebevědomí, o jakém se mu dosud ani nesnilo.“¹²

V úvodníku z 28. října 1938, z éry druhé republiky, nazvaném příznačně

10 Stránský, J.: Rok na svém. *Lidové noviny* 27, 1919, č. 299, 28/10, s. 1.

11 Čapek, K.: Do dvacátého roku. *Lidové noviny* 45, 1937, č. 543, 28/10, s. 1.

12 Čapek, K.: Byla to revoluce? *Lidové noviny* 40, 1932, č. 546, 28/10, s. 1.

Slavnost v slzách, jehož autorem byl J. Stránský, pak vyniknou v kontextu formy převzetí moci 28. října dva prvky: jednak potvrzený souhlas s nenásilným způsobem převzetí moci – „Že 28. říjen nebyl revolucí brannou, bylo možno považovat spíše za štěstí než za neštěstí, ale zlé bylo, že chyběla také Havlíčkova revoluce ve hlavách a srdcích.“¹³ – souběžně ovšem s trpkostí připomínaná lehkost a „slavnostnost“ tohoto klíčového data v moderních českých dějinách. J. Stránský s jistou zdrceností konstatoval: „Den naší svobody se vrátí, ale nevrátí se už lehká mysl, s jakou jsme jej pozdravili před dvaceti lety. (...) Před dvaceti lety vyhrávaly kapely a zástupy zpívaly ‚Proč bychom se netěšily...‘. Jenže radosti, které se v čase rodí, v čase také hynou, (...).“¹⁴

Lidové noviny let 1948–1952 již líčily průběh 28. října jiným způsobem než Lidové noviny první a třetí republiky, i ony však akcentovaly moment revolučnosti, třebaže v dosti jiné rovině. Jejich obraz události osciloval mezi směšně fraškovitou národní slavností a ukradenou revolucí, forma převzetí moci „muži 28. října“ jim byla manipulací téměř zpoza řízenou dosavadním establishmentem a současně i západními velmocemi Dohody.¹⁵ Zástupy v ulicích hrály v tomto obraze úlohu manipulovaného, socialisticky smýšlejícího lidu, který „kráčel se slovy národních písniček na rtech bezelstně vstříc tragedii, která ho potkala v roce 1920.“¹⁶ Tento lid byl optikou např. Drdova úvodníku Kdo dělá dějiny sice ochoten provést skutečný převrat a dojít až k sociální revoluci, avšak jeho revoluční potenciál byl uhašen „měšťáckými politiky“ reprezentujícími českou buržoazii.¹⁷ 28. říjen byl tak v pouónorových Lidových novinách dnem nikoliv dovršení zápasu o národně politickou samostatnost, nýbrž naopak dnem neúspěchu.

*

13 Stránský, J.: Slavnost v slzách. *Lidové noviny* 46, 1938, č. 543, 28/10, s. 1.

14 Tamtéž.

15 „Dohoda, rozuměj západní kapitalistické vlády ve vzácné shodě tlumočili (sic) ‚mužům 28. října‘ své přání, že by výtržnosti a násilí snášeli s nelibostí, neboť ‚by to vzbudilo podezření v celé Dohodě, která netoužila dosavadní společenský řád měnit, a obávala se v nových státech přístupnosti vlivu ruskému‘. (...) V tomto světle je třeba vidět památné děje 28. října 1918: čeští měšťáčtí politikové vůbec netoužili po převratu, nýbrž toliko po klidném převzetí moci, až k tomu pan místodržitel dostane z Vídně instrukce.“ In: Drda, J.: Kdo dělá dějiny. *Lidové noviny* 57, 1949, č. 253, 28/10, s. 1.

16 Tamtéž.

17 „A když jim lid, který ukázal v čele s dělnickou třídou už 14. října svou revoluční náladu, na chvíli v pražských ulicích přerostl přes hlavu, ve svém masovém náporu republiku provolal a uvedl ve skutek, (...), hasili všichni politikové od agrárníků po sociální demokraty každou jiskřičku revolučního rozmachu, každý náznak toho, že by se 28. říjen mohl stát začátkem revoluce opravdové, (...)“ In: tamtéž.

Na otázku, co bylo cílem 28. října a jaké ideály převrat provázely, nelze v řezu úvodníky věnovanými tomuto výročí odpovědět také zcela bez rozporu.

Lidové noviny první republiky viděly jako naplněný cíl 28. října vznik Československa, samostatného státu. J. Stránský v r. 1919 napsal jednoznačně, co 28. říjen přinesl – „samostatné Čechy“ a „svobodu“, „politickou samostatnost národa“ – K. Engliš v r. 1921 – „politické naše osvobození“, „stát“, který „je nám vyvrcholením a ztělesněním všech národních tužeb“¹⁸ – Arnošt Heinrich v r. 1922 – „vzkříšení národní samostatnosti“¹⁹ V r. 1926 konstatoval opět J. Stránský v úvodníku Oposiční blahopřání, že „28. říjen je takový den, kdy se v Čechách nikdo nebude mračit, kdo se mračit nechce. Je to den politické pohody, narozeniny celé této společnosti, tohoto státu, tohoto státního národa.“²⁰

Od 30. let 20. století se do popředí vedle holého faktu politické samostatnosti dostávaly také kvality státu jako takového, především jeho demokratičnost, svobodomyšlnost a mírumilovnost.²¹ Už 28. října 1930 napsal v listu Jaroslav Kallab: „Ty podzimní mraky deprese a nervosy, pod nimiž slavíme letos osmadvacátého října, nesmějí v nás zlomiti to nadšení pro svobodu, demokracii a světový mír, s nímž jsme slavili své osvobození.“²² Výklad smyslu 28. října se ve 30. letech 20. století dále prohloubil tváří v tvář nacistickému ohrožení po r. 1933, takže 28. říjen nabyl podoby vítězství univerzálně humanistických cílů lidstva a člověka na konkrétní půdě Československa – symbolicky jako by tak byl 28. říjen povýšen z roviny „pouhého“ vytvoření jednoho nezávislého státu

18 Engliš, K.: Třilétí státu. *Lidové noviny* 29, 1921, č. 541, 28/10, s. 1.

19 Heinrich, A.: Sváteční. *Lidové noviny* 30, 1922, č. 542, 28/10, s. 1.

20 Stránský, J.: Oposiční blahopřání. *Lidové noviny* 34, 1926, č. 545, 28/10, s. 1.

21 Motiv války se se značnou sugescí objevil na poli zkoumaných úvodníků Lidových novin už 28. října 1928 ve velmi zajímavém nepodepsaném textu nazvaném lapidárně 28. X. 1918. Úvodník až pokorně procítěně díky se vracel k I. světové válce a viděl 28. říjen především optikou válečného strádání, nebyl však jen vzpomínkou na mrtvé, nýbrž i oslavou života v míru, míru jako takového. Mj. se v něm psalo: „A to nebyla jen politická událost a dějepisné datum (myslen 28. říjen – pozn. aut.), vždyť tehdy odešel mor války a znova se narodilo pokojné bezpečí domácího krbu. V našich městech a vsích jako novodobá Boží muka se narodilo pokojné bezpečí domácího krbu. Dnes jsou to jména, ale včera to byly tváře. Co děsí, není jejich počet. Smutek se neměří a nepočítá. Hruzná bezútěšnost davového umírání válečných let byla v tom, že se smutek nevypouval a neosvobozoval práci, neboť tehdy všechna služba sloužila smrti a všechna práce pracovala pro zmar. Své padlé má i mír. I na jeho polích a v jeho dílnách smrti umřeme. Ale život, který slouží životu, utrpěním ospravedlňuje a očišťuje svoje radosti. Dvacátýosmý říjen byl po dnech hněvu den slitování.“ In: 28. X. 1918. *Lidové noviny* 36, 1928, č. 548, 28/10, s. 1.

22 Kallab, J.: Národní svátek. *Lidové noviny* 38, 1930, č. 545, 28/10, s. 1.

v akt osvobození hlubšího a univerzálnějšího významu. Tento aspekt byl zřetelně přítomen např. v úvodníku K. Čapka z r. 1937, v němž se mj. píše: „Vždy, děj se zatím co děj, bude lidstvo na konec znovu toužit po míru a vzájemnosti, po plné lidské svobodě a důstojnosti, po právu a rovnosti; (...). Nemylim-li se, byly to ideály našeho dvacátého osmého října; (...). A opět si můžeme s trochou sebeúcty říci, že jsme zůstali ve svém politickém životě věrni všem osvíceným, demokratickým a humanitním ideálům, které stály stejně nad naším národním probuzením jako nad naším osvobozením.“²³

Přes zapochybování v r. 1938²⁴ zůstaly tyto cíle a ideály 28. října na stránkách Lidových novin prezentovány až do února 1948. Třebaže Ferdinand Peroutka nemohl popřít zvýšený atak poválečného nacionalismu, takže 28. říjen mu byl opět především dnem založení samostatného státu, primárně dnem národní a státní samostatnosti, přihlásil se jednoznačně k ideálům, jež viděl podstatné právě pro 28. říjen a první republiku: „Byly to ideje, které zkratku nazýváme ideami masarykovskými a které jsou ideami naší národní tradice: demokracie, smír národů, svoboda, mírumilovnost.“²⁵

Zásadně odlišný pohled na smysl a cíle 28. října byl v Lidových novinách prezentován v době československého stalinismu. „Politická demokracie bez gruntů demokracie hospodářské stala se pouhým preludem,“ napsal J. Drda. 28. říjen mu byl jen promarněnou nadějí, po níž nenásledovala adekvátní revoluční přeměna společenské báze státu.²⁶ Smysl 28. října byl v duchu této optiky „prohospodařen“, neboť nepřerostl v sociální revoluci ústící v budování společnosti sovětského typu. Ale stalinistická éra Lidových novin nezůstala na tom, neboť se pokusila výročí 28. října jako výročí vzniku Československé republiky nahradit 28. říjnem jako svátkem znárodnění realizovaném v r. 1945.

Pro Lidové noviny polistopadové éry byl pak v kontextu prezentace smyslu 28. října typický důraz jednak na československou, respektive českou státnost, jednak na demokratický obsah založeného státu, souběžně tu byla přítomna

23 Viz Stránský, J.: Slavnost v slzách. *Lidové noviny* 46, 1938, č. 543, 28/10, s. 1.

24 J. Stránský tehdy v úvodníku Slavnost v slzách napsal: „Snad bylo pojetí našeho národního osvobození, koncepce naprosto samostatného československého státu, opřené jen o právo a řád a smluvní věrnost, příliš smělé, ale o tom nelze dosud pronášet konečných soudů.“ In: tamtéž.

25 Peroutka, F.: Dik minulosti. *Svobodné noviny* 1, 1945, č. 133, 28/10, s. 1.

26 „Vzepjatá lidová energie, usilující v prvních časech republiky dát nové samostatnosti vnitřní obsah, usilující posílit svobodu národní společenským osvobozením uvnitř národa, usilující podepřít a upevnit opravdovou lidovost republiky přímým nástupem lidu k správě společných věcí, byla sražena už v prvním rozmachu.“ In: Drda, J. *Lidové noviny* 56, 1948, č. 253, 28/10, s. 1.

bagatelizace národního étosu, který v sobě toto výročí neslo. Na státnosti a demokratičnosti odkazu 28. října by se shodli myšlenkově tak různorodí intelektuálové jako Jiří Hanák, Jiří Franěk, Dušan Třeštík, Peter Schutz, Jefim Fištejn, Pavel Šafr či Martin Schmarz, kteří přispěli po r. 1990 do Lidových novin svými texty. Jinak byla ovšem pro obraz podstaty 28. října charakteristická vysoká míra proměnlivosti, již lze do určité míry rozdělit do dvou etap: první polovinu 90. let, která byla ve znamení obrany ideálů masarykismu, a druhou polovinou 90. let, která se vůči výročí 28. října vyznačovala spíše rozpačitostí až bezradností.

V letech 1991–1995 bylo pro úvodníky Lidových novin prezentované v předvečer 28. října charakteristické vyrovnávání se s rozpadem Československa, se vznikem suverénního slovenského státu,²⁷ současně se ovšem úvodníky z těchto let – zvláště Jiřího Fraňka a Dušana Třeštíka²⁸ – vyznačovaly obhajobou 28. října jako odkazu modernistických a demokratických „masarykovských ideálů“ proti konzervativně orientovaným kritikům první republiky či její tradice. V atmosféře zmateného hledání duchovního podloží, na němž měl spočívat právě zrozený český stát, zaznívaly bojovné hlasy odmítající jeho ideově-politickou vazbu na první republiku a jejího zakladatelského prezidenta. Hledání kořenů české státnosti vyhrtila po r. 1993 polemika o státní svátek, v níž proti sobě symbolicky stála konzervativně-katolická svatováclavská tradice se svým 28. zářím a prvorepubliková československá tradice preferující 28. říjen.²⁹ J. Franěk i D. Třeštík si ve svých textech povšimli i jistých reminiscencí mezi duchovně politickou atmosférou druhé republiky a situací po r. 1993. Zatímco D. Třeštík varoval před obnovením myšlenkového i mocenského zápasu mezi „tradicionalisty“ a „modernisty“, který se táhl po celou první i druhou republiku, J. Franěk aktualizoval demokraticko-humanistický odkaz prvorepublikového 28. října prezentací Občanského hnutí a Václava Havla jako jeho dědiců, když mj. napsal: „Všechno to křečovitě snažení o nový stát s novou symbolikou nápadně připomíná (...) časy druhorepublikánské (...). Měsíce trvající tanec na jeho hrobě (mysleno na hrobě Občanského hnutí – pozn. aut.) pak nesloužil jen zadupávání idealistů již politicky pohřbených vlastním přičiněním, ale i „nenápadným“ přičutáváním ještě živého Havla – a s ním i tvrdošíjně přezívající ideálů Masarykových.“³⁰ Netřeba snad v tomto smyslu připomínat, že J. Fraňkovi byl 28. říjen „kotevním bodem“ moderního českého státu, že mu 28. říjen sloužil jako pevný časový bod spojující přítomnost s první republikou prezentovanou jako nositelkou demokratic-

27 Viz především úvodníky Jiřího Hanáka Úbytě z 27. října 1992 a Petera Schultze 28. říjen a Slovensko z 27. října 1995.

28 Jedná se o úvodníky Úbytě od Jiřího Hanáka z 27. října 1992, 28. říjen od Jiřího Fraňka z 27. října 1993 a Hrátky se svátky Dušana Třeštíka z 27. října 1994.

29 Viz Třeštík, D.: Hrátky se svátky. *Lidové noviny* 7, 1994, č. 253, 27/10, s. 1.

30 Franěk, Jiří: 28. říjen. *Lidové noviny* 6, 1993, č. 250, 27/10, s. 1.

kého humanismu a moderního občanského principu.

Ve druhé polovině 90. let byla pro úvodníky Lidových novin připomínajících výročí 28. října – jak již bylo naznačeno – příznačná především rozpačitost, bezradnost, určitá nejistota, co si s tímto svátkem vlastně počít. S bezelstnou upřímností to vyjádřil Martin Schmarcz v textu z 27. října 1999 signifikantně nazvaném *Je co slavit?* „Možná si s ním (28. říjnem – pozn. aut.) tak trochu nevíme rady, jsme na pochybách, co je vůbec jeho obsahem. Jenomže tu stále je a jeho idea se znovu definuje každým dnem a každým činem občanů, kteří v něm žijí.“³¹ Při takové šíři všech „dnů“ a „činů“ občanů je ale nemožné se k jakékoli popsateľné ideji 28. října dopracovat. A tak dosud posledním smysluplným tvůrčím aktem usilujícím redefinovat čtenáři na poli úvodníku Lidových novin, co bylo smyslem tohoto dějinného předělu – v čem jsme jím nesení a proč si jej vlastně máme připomínat – byl pokus Jefima Fištejna „liberalizovat“ obsah tohoto výročí. Ve Fištejnově optice – jedná se o text nazvaný *Den osvobození* ze 29. října 1996 – byly maximálně potlačeny nacionální prvky výročí, tak příznačné pro období bezprostředně po I. i II. světové válce, ve prospěch univerzálně občanských, přičemž do souboru základních hodnot 28. října, na nichž byla budována první republika, se pak v jeho pojetí dostal vedle „demokratické politické kultury“, „snášlivosti“, „úctě k osobní svobodě“, také „hospodářský a jiný liberalismus“.³² Ačkoliv se J. Fištejn ve svém textu zaštiťoval T. G. Masarykem, právě „hospodářský a jiný liberalismus“ byl Masarykovi dosti cizí, třeba zrovna na rozdíl od sociálního reformismu, na němž mimochodem oficiální republika kolem Hradu bázírovala. Perem J. Fištejna jako by spíše promluvil Alois Rašín, jemuž by „hospodářský a jiný liberalismus“ byl blízký – a tím jako by se do hry vrátili „mužové 28. října“, avšak jen ti pravicově politické orientaci. Mohli bychom ve Fištejnově výkladu vidět úsilí vytěsnit z odkazu 28. října hodnoty, které vyznávají reformní socialisté, hodnoty sociálního reformismu opřené o pouto solidarity. To by ostatně konvenovalo pravicově liberálním Lidovým novinám přelomu dvacátého a jednadvacátého století.

31 Schmarcz, M.: *Je co slavit? Lidové noviny* 10, 1997, č. 252, 27/10, s. 1.

32 „Jaká je idea české státnosti? Můžeme, chceme-li, vidět stoletý zápas o český stát jako zápas o ovládnutí a etnické vyčištění našeho zeměpisného prostoru. Nazíráno z tohoto úhlu je vývoj české státnosti procesem mimořádně úspěšným. Ještě nikdy v dějinách nebyla rodná česká kotlina dokonaleji počestěna než nyní. Tímto se celý etnický princip vyčerpal (...) T. G. Masaryk, zdá se, zakládal budovu vytoužené státnosti na zcela jiných hodnotách (...) Spíše než k neprokazatelnému pokrevnímu příbuzenství se politický národ – skrze vlajku, hymnu, dějinný příběh, instituce – hlásí k hodnotám, na nichž je jeho stát zbudován. Pro masarykovskou republiku to nepochybně byly demokratická politická kultura, snášlivost, úcta k osobní svobodě, hospodářský a jiný liberalismus. Součástí takového národa se mohl cítit každý občan republiky.“ In: Fištejn, J.: *Den osvobození. Lidové noviny* 9, 1996, č. 253, 29/10, s. 1.

Odpověď několika málo větami na zadané otázky není jednoduchá ani jednoznačná, přesto by bylo nasnadě naznačit některé trendy.

V kontextu nositele 28. října lze na jedné straně sledovat kolektivního hybatele, jenž byl za I. republiky označován jako národ, drdovské Lidové noviny dávaly přednost označení lid, polistopadové Lidové noviny účast mas v historickém procesu pomíjely. Jako konkrétní původce samostatného Československa – jeho tvůrce či zakladatel – byl v úvodnicích Lidových novin prezentován T. G. Masaryk, jiné historické osobnosti podílející se na vzniku ČSR či přímo na 28. říjnu už Lidové noviny v 90. letech 20. století nezmiňovaly.

S výjimkou Lidových novin stalinistické éry let 1948–1952 nelze v úvodnicích tohoto listu vystopovat zpochybně 28. října jako iniciačního okamžiku zrodu samostatného státu. Nenásilný, nerevoluční způsob odstřížení dosavadního rakousko-uherského establishmentu od moci a budování nové republikánské státnosti bylo hodnoceno jako pozitivum, třebaže úvodníky z I. republiky zřetelně formulovaly otázku po míře revolučnosti 28. října. Svědčí to o tom, že se v dobové atmosféře namnoze preferující násilná politická a sociální řešení musely Lidové noviny vyrovnávat s kriticky vyhocenými pohledy zlehčujícími slavnostně průvodovou atmosféru tohoto významného předělu českých moderních dějin.

Hledání cíle a podstaty 28. října směřovalo od konstatování politické samostatnosti Československa ve 20. letech 20. století, k složitěji formulovaným definicím, které se ve 30. letech 20. století zaměřovaly především na obsah výdobytku 28. října, tedy na charakter československého státu a jeho státnosti, na jeho demokraticko-humanistickou náplň zdůrazňující v mračné předválečné atmosféře mírumilovnost, tolerantnost a svobodmilovnost této demokratické výspy střední Evropy. Toto sofistikovanější pojetí 28. října a potažmo československé státnosti přetrvávalo i v peroutkovských Svobodných novinách, aby bylo v letech 1948–1952 vystříháno viděním 28. října spíše jako promarněné cesty k sociální revoluci a socialistickému Československu. V polistopadových Lidových novinách dominoval důraz na demokratický obsah státu, jenž byl 28. října založen, po vzniku České republiky se lze v úvodnicích z let 1992–1994 setkat s obranou 28. října jako symbolu masarykovských ideálů humanitní demokracie a moderních progresivních trendů 20. století stojících v opozici proti konzervativnímu tradicionalismu. Tento obranný postoj byl ve druhé polovině 90. let 20. století nahrazen ve vztahu k tradici 28. října jistou bezradností.³³

33 28. říjen nebyl od r. 1999 v předvečer tohoto výročí již připomínán, přednost dostávala na poli úvodníku Lidových novin aktuální témata. Tato změna má ovšem patrně souvislost s redefinicí úlohy úvodníku či editoriału v práci žurnalisty na počátku jedenadvacátého století.